

DENETİMLİ SERBESTLİĞİN TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNDEKİ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ*

HISTORICAL DEVELOPMENT OF PROBATION IN THE TURKISH CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

Hakan A. YAVUZ**

Özet: Bu çalışmada, 19. yüzyılda hürriyeti bağlayıcı cezaların olumsuz etkilerinin görülmesinin ardından gelişen; suçluların rehabilitasyonu, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması şeklindeki cezanın çağdaş amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak ortaya çıkan denetimli serbestlik kurumunun Türk ceza adalet sistemindeki tarihsel gelişim süreci anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denetimli Serbestlik, Ceza Adalet Sistemi, Ceza Yaptırımı, Ceza İnfaz Hukuku

Abstract: In this study, historical development in the Turkish Criminal Justice System of institution of probation which arised as a mean of carrying out the contemporary aims of the punishment such as rehabilitation, recovery and reintegration in to the society of the convicts and developed after the observation the negative effects of the punishments deprivating the liberty in the 19th century is discussed.

Key Words: Probation, Criminal Justice System, Criminal Sanction, Criminal Enforcement Law

Giriş

Modern anlamda denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemine dahil edilmesi çok yakın bir tarihe, 2005 yılına rastlamaktadır. Ancak tarihsel süreç içerisinde denetimli serbestliğe benzer düzenlemeler ve uygulamalar, bu isimle anılmamakla birlikte sistem içerisinde yer bulmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Devleti döneminden başlayarak,

* Bu çalışma büyük ölçüde yazarın "Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik" isimli yayınlanmamış doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr., Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Tetkik Hakimi

765 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun, 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve 765 sayılı TCK'nın yürürlükte bulunduğu süre içerisinde hazırlanan 1987, 1989, 1997, 2000 ve 2003 tarihli TCK tasarılarında denetimli serbestlik ve benzeri kurumların ne şekilde düzenlendiği ve 2005 yılında yapılan düzenlemelere kadarki sürecin nasıl geliştiği hususunda bilgi verilecektir.

I. Osmanlı Devleti Döneminde

A. Genel Olarak

Denetimli serbestliğin Türk hukuk tarihindeki gelişimine bakıldığında, kökenlerinin Tanzimat dönemi ceza kanunnamelerine kadar dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte bu kanunnamelerde geçen düzenlemelerden bahsetmeden önce, Osmanlı Devleti döneminde yaygın olarak uygulandığı bilinen “*şahsa kefalet*” müessesesine değinmekte fayda görüyoruz.

B. Şahsa Kefalet Müessesesi

Denetimli serbestliğin Anglo-Sakson hukukundaki kökenlerinde önemli bir aşama olarak kabul edilen¹ “*kefalet(bail)*” isimli müessesenin bir benzerinin Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde de uygulandığı bilinmektedir. Esasen bir İslam Hukuku müessesesi olan şahsa kefalet, şüphelinin veya sanığın mahkemeye veya önceden tayin edilmiş belirli bir yere getirileceğine kefil olmayı ifade eder.² Şahsa kefalet günümüzde ceza muhakemesi hukukunda bir koruma tedbiri olan ve tutuklamaya alternatif olarak uygulanan, teminatla-güven-

¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Hakan A. Yavuz, *Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 15.

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Abdullah Karaman, “İslam Hukukunda Şahsa(Nefse) Kefalet Müessesesi ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi İle Mukayesesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, C. II, Sayı 1, 1998, (Erişim) <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/dergi/makale/234.pdf>, 11.01.2011, s. 2vd.; Osman Uysal, “XIX. Yüzyılda Osmanlı'da İç güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi”, *Balıkesir Ünv. F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni, 2007/1, (Erişim) http://karesitarikh.balikesir.edu.tr/1_XIX_yuzyil_kefalet.pdf, 11.01.2011, s. 4vd.**

ceyle salıverme³ müessesesine benzemektedir. Şahsa kefalet, “belli bir adamın şahsını teslim kefilim”(Mecelle m. 613) şeklinde bir ifadenin kullanılmasıyla yapılabileceği gibi, bir kimsenin onsuz düşünilemeyeceği bir parçasını veya organını irade beyanında zikretmekle(“...isimli şahsı ihzarı taahhüt ediyorum, falanın yarısını, başını, yüzünü, kalbini, nefsi... ihzara kefilim...” demek gibi)de meydana gelebilirdi. İfadelerden de anlaşıldığı üzere bu konuda önemli olan, örfte bedeni veya bedeni teslimi taahhüdü ifade eden ve insanların intibak edebileceği sözlerin kullanılmasıdır.⁴ İslam hukukçuları had ve kısas gibi cezaların bizzat kendisine kefaleti caiz görmezken, bunların mali bedellerine ve bunların uygulanacağı şahsın mahkemeye ihzarına kefaleti caiz görmekte idiler.⁵ Şahsa kefalette kefil, öncelikle şüpheli veya sanığı mahkemeye teslimden sorumluydu. Eğer kefil bu sorumluluğu yerine getirmez ve kusurlu bulunursa hapsedilebilmekteydi.⁶ Şahsa kefalet, halen yürürlükte bulunan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen ve bir adli kontrol seçeneği olan güvenceyle salıvermeye benzetmekle birlikte, burada mali değil şahsi bir kefalet söz konusu olduğu için CMK’dakinden tamamen farklı bir müessesedir. Ancak şahsa kefalette bir kimseye, şüpheli veya sanığın belirtilen zamanda mahkemede hazır bulundurulması konusunda bir yükümlülük yüklediği ve bu yükümlülüğün zorunlu olarak denetim ve gözetimi içerdiği dikkate alındığında denetimli serbestlik uygulamalarına benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak şahsa kefalet, resmi bir denetim görevlisi tarafından yürütülen bir denetim faaliyetini içermemesi nedeniyle modern denetimli serbestlik örneklerinden ayrılmaktadır.

C. Tanzimat Dönemi Kanunnameleri’nde

Tanzimat dönemi 1256, 1267 ve 1274 tarihli ceza kanunnamelerinde bugünkü denetimli serbestlik uygulamalarına benzeyen üç ayrı yaptırım bulunduğu görülmektedir. Bunlar nefy cezası, zaptiye nezaretinde bulundurulmak cezası ve kalebentlik cezasıdır.

³ 2005 yılından önce yürürlükte bulunan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 117. maddesinde bu müessese “teminat” kelimesi yerine “kefalet” kelimesiyle ifade edilmiştir.

⁴ Karaman, a.g.m., s. 7.

⁵ Karaman, a.g.m., s. 10.

⁶ Uysal, a.g.m., s. 4.

Nefy Cezası: Her üç ceza kanunnamesinde de bulunan ve sürgün etme, dışlama, başka bir yerde ikamete mecbur etme anlamına gelen⁷ “nefy” kelimesiyle ifade edilen bu cezada mahkûmun devlet tarafından tayin edilen bir yere gönderilerek burada ikamet etmesi ve başka bir yere gidememesi öngörülürdü. Söz konusu sürgün yerleri mutlaka devletin sınırları içerisinde olmalıydı. Bu ceza, üç aydan üç yıla kadar süreli olarak verilebileceği gibi, müebbet olarak da öngörülebil-mektedir. Bu cezaya mahkum olanlar kısıtlama altına alınmazlar ve mallarını istedikleri gibi kullanıp tasarruf edebilirlerdi. Nefy cezası ile mahkum edilenler gönderildikleri yerden başka bir yere gidemezler, ancak şahsi hürriyetlerine hiçbir kısıtlama getirilemezdi. İstedikleri işte çalışabilir, aileleriyle birlikte orada yaşayan herkes gibi özgür bir biçimde yaşayabilirlerdi. Ancak söz konusu yerden ayrıldıklarında hapisle cezalandırılırlardı. Nefy ile cezalandırılan suçlular bu esaslar dışında herhangi bir denetime veya yükümlülüğe tabi kılınmazlardı.⁸

Zaptiye Nezareti Altında Bulundurulmak Cezası: 1274 tarihli kanunnamede düzenlenen, fer’i veya mütemmim olarak hükmedilebilen bir cezadır. Tek başına, işlenmiş olan bir suçun asıl müeyyidesi ola-bileceği gibi, devletin dahilen ve haricen asayişini ihlal edecek nite-likte cünha ve cinayet işlemiş olanlar hakkında, asıl cezanın infazının ardından ömür boyu bu cezaya da hükmedilebilirdi. Cezanın amacı şahısların tekrar suç işlemelerini önlemektir. Bu cezaya çarptırılan şahıs devletçe ikamet men olduğu yerlerde kalamazdı. Ancak yasak olmayan yerlere gidip yerleşebilir ve bu işlemi yaparken, tezkerede belirlenen güzergahı takip etmek, vardığında yerel zabıtaya tezkeresini sunmak gibi bazı yükümlülüklerle tabi olurdu. Mahkum, şayet bu şartlara uymazsa bir yıla kadar hapis cezasına çarptırılırdı.⁹

⁷ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2001, s. 99; ayrıca bkz: Etimolojik Sözlük, (Erişim) <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=nefy> , 19.09.2009.

⁸ Ahmet Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 66; Konuyla ilgili ayrıca bkz: Osman Köksal, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/199.pdf>, 03.11.2009, s. 283vd.

⁹ Gökçen, a.g.e., s. 15.

Kalebentlik Cezası: Bu ceza yalnızca 1274 tarihli kanunnamele mevcuttur. Kalebentlik, devletçe tayin olunan kalelerin birinde hapis olarak kalmak anlamına gelmektedir. Süreli olduğunda üç yıldan beş yıla kadar, müebbet olduğunda ise ölüncüye kadar sürmekteydi. Kalebentlik cezasını gerektiren bir suçta hükmedildiğinde hüküm temyiz mahkemesince tasdik olunduktan sonra hükümlü, devletçe tayin olunan yerlere gönderilirdi. Bu yerler etrafı kale surlarıyla çevrilmiş emniyetli yerlerdi. Kalebentlik cezasının nerelerde çekileceği kanunlarla belirlenmişti. Devlete fazla masraf olmaması için ceza en yakın yerde infaz edilirdi. Kaleden dışarı firar etmemek kaydıyla bu cezaya çarptırılan kimse, kale içerisinde özgür bir kimsenin sahip olduğu hakların hemen hemen tamamına sahipti. Ancak asayişin sağlanması yahut firarın önlenmesi için kale içinde ve çevresinde bulunan memurlar gerekli tedbirleri alabilirler, bu doğrultuda mahkumun bazı kimselerle görüşmesini engelleyebilirlerdi.¹⁰

Yukarıda bahsi geçen her üç ceza türünde de modern denetimli serbestlik uygulamalarında görülen, hapsedmek yerine özgür bırakma, belirli bir yere gitme veya gitmeme, devlet tarafından kontrol altında tutulma gibi özellikler bulunmakla birlikte, denetimli serbestliğin esas olan, bir denetim görevlisi tarafından denetlenme ve bu kapsamda belirli yükümlülükleri yerine getirme gibi özellikleri bulunmamaktadır.

Osmanlı Devletinde birçok vakıf veya hayır kurumunun, mahkûmlara, mahkum ailelerine ve özellikle borç nedeniyle acze düşerek hapsedilmiş kişilere gerek cezanın infazı sürecinde, gerekse tahliye sonrasında ya da cezanın ertelenmesi hâlinde çeşitli sosyal ve ekonomik yardımlarda bulunduğu bilinmektedir.¹¹

II. Cumhuriyet Döneminde(1926-2005 yılları arası)

A. Genel Olarak

Osmanlı ceza kanunnamelerinde olduğu gibi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na kadar 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ve 2253 sayılı sayılı Çocuk Mahkemeleri-

¹⁰ Gökçen, a.g.e., s. 55.

¹¹ Necati Nursal, *Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ*, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 6.

nin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da tam anlamıyla denetimli serbestlik olarak nitelendirilebilecek bir düzenleme bulunmamakla birlikte benzer özelliklere sahip düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.¹² Burada, bu üç kanunla birlikte 2005 yılında 5237 sayılı TCK ve ilgili kanunların yürürlüğe girmesi öncesinde hazırlanan TCK tasarıları da incelenecektir.

B. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

765 sayılı Türk Ceza Kanunu, bilindiği üzere 1926 yılında yürürlüğe girmiş ve 2005 yılına kadar yürürlükte kalıp uygulanmıştır. Bu kanundaki modern denetimli serbestlikle ilgisi olan düzenlemelere geçmeden önce, söz konusu kanunun yürürlükte olduğu dönemde benimsenen yaptırım sistemin esaslarına değinmekte fayda bulunmaktadır.

765 sayılı kanunda cürüm veya kabahat niteliğindeki suçlar bakımından kanunun 11. maddesi uyarınca yaptırım biçimi olarak sadece "ceza"lar öngörülmüştü. Bu cezalar cürümler bakımından: idam, ağır hapis, hapis, sürgün, ağır cezayı nakdi ve hidematı ammeden memnuniyet iken; kabahatler bakımından: hafif hapis, hafif cezayı nakdi ve muayyen bir meslek ve sanatın tatili icrası olarak düzenlenmişti. Kanunun yürürlükte bulunduğu süreçte idam ve sürgün cezaları yürürlükten kaldırılmış idi. 765 sayılı Kanun'daki yaptırım sisteminde,

¹² Bu dönemde denetimli serbestlik ceza adalet sisteminin içinde yer almamış ancak çeşitli zamanlarda yapılan ulusal çaptaki toplantılarda önerilmiştir. İlki 1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve ilgili kişilerin katılımı ile yapılan "Milli Sosyal Hizmetler Konferansı"nın ikincisi, 1962 yılında Ankara'da yapılmıştır. II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'nın konusu, "çocuk hizmetleri, özellikle çalışmaya muhtaç çocuklarla yapılan yardım ve hizmetler" olarak belirlenmiştir. Konferansın Çalışma Komitelerinden biri olan "İntibaksız ve Suçlu Çocuklar Komitesi"; Doç. Dr. Feyyaz Gölcüklü (Başkan), Hasan Altürk ve Doç. Dr. Hasan Karan'dan oluşmaktadır. Komisyon tarafından yapılan çalışmaların ardından hazırlanan nihai rapor, ülkemizde çocuk suçluluğuyla ilgili durum, uygulamalar, sorunlar ve çözüm önerileriyle ilgili halen güncelliğini koruyan unsurlar içermekte olup, ülkemizde "probasyon sistemi"(denetimli serbestlik)nin kurulmasını önermesi bakımından özellikle dikkate değerdir. 1962 yılında yapılan II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı "İntibaksız ve Suçlu Çocuklar Komisyonu Nihai Raporu"ndaki ifadeyle "probasyon sistemi", ülkemizde denetimli serbestlik şubelerinin 2006 yılı başında faaliyete başladığı düşünülürse 44 yıllık bir gecikmeyle kurulmuştur. Bu toplantılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Neşe Şahin, "Ülkemizde Kırkdört Yıl Önce Yapılan Bir Konferansta Probasyon(Denetimli Serbestlik Sistemi) Tartışıldı", Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E. Dergi, S. 4, Nisan 2008, s. 39-43

cezalar yanında, her ne kadar kanunda ceza veya fer'i ceza olarak tabir edilseler de, güvenlik(emniyet) tedbirlerine¹³ de yer verilerek "iki izli"¹⁴ bir yaptırım sistemi öngörülmüş idi. Bununla birlikte 1965 yılında 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile esasen bir ceza genel hukuku düzenlemesi niteliğinde olan ancak söz konusu İnfaz Kanunu'nun 4. maddesinde düzenlenen ve kanunun yürürlükte olduğu 2005 yılına kadar bir çok değişikliğe uğrayan düzenleme ile "kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar ve tedbirler" başlığı altındaki güvenlik tedbirleri ceza hukukumuza girmiş ve yaptırım sisteminin "iki izli" görünümü pekişmiş idi.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda modern anlamda denetimli serbestlik içeren uygulamalar ile benzerlik gösteren yaptırımlar: 1. Sür-

¹³ 765 sayılı TCK'da mahiyet itibarıyla güvenlik tedbiri niteliğinde olan ancak çoğu zaman "ceza" olarak isimlendirilen, bazıları süreç içerisinde yürürlükten kaldırılan güvenlik tedbirleri şunlardır: 1. Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası-tedbiri(m. 28, 32, 101), 2. Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri(m. 46), 3. Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri(m.404), 4. Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri(m. 573) 5. Suçlu çocuklar hakkındaki güvenlik tedbirleri(m.53), 6. Dilenciler için "boğaz tokluğuna çalışma(m. 544)" tedbiri.

¹⁴ Özellikle Alman ceza hukukçularınca, yaptırım türlerinin sistem içerisindeki düzenlenme biçimlerine ilişkin olarak yapılan tartışmada kullanılan "izlilik" kavramı, yaptırım sistemlerinde ceza ve güvenlik tedbiri ayrımını açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Almanya'da Weimar Cumhuriyeti zamanında hazırlanmış bulunan tasarılarla dayanılarak hazırlanan 1933 tarihli "İtiyadî Suçlular Hakkındaki Kanun", ceza ile güvenlik tedbirleri arasında ayrım yapılmasının kabul edilmesiyle, iki yaptırımın birlikte uygulanması anlamına gelen "iki izlilik"(Almanca: *die Zweispurigkeit* – İngilizce: *two track system*) kavramını ortaya çıkartmıştır. Hans Jescheck, Ulrich Sieber, Alman Ceza Hukuku'na Giriş, İstanbul 2007, s. 4, 62. Yaptırım olarak sadece ceza veya sadece güvenlik tedbirlerine yer verilen sistemlere "tek izlilik ilkesi"; ceza ile birlikte güvenlik tedbirlerine de yer verilen sistemlere ise "iki izlilik ilkesi"nin hakim olduğu ifade edilmektedir. "Tek izlilik" sistemi ceza ve güvenlik tedbirlerinin birleştirilip, bunu tek bir yaptırım olarak kabul eden sistemdir. Tamamen kefaref düşüncesine dayalı ceza hukukunda güvenlik tedbirlerinin, tamamen özel önleme amacına yönelmiş ceza hukukunda ise cezaların yeri yoktur. "Tek izlilik" ilkesi, özellikle toplumsal savunma görüşünün taraftarlarına savunulmuş, ceza yerine güvenlik tedbirlerinin yaygınlaştırılarak, tek başına ve asıl yaptırım olarak hükmedilebilmesi önerilmiştir. "İki izlilik" ise aynı doğrultuda iki iz, yani farklı yollardan aynı sonuca ulaşmaya çalışan iki yaptırımın varlığı anlamına gelmektedir. "İki izlilik" ilkesi, kimi yazarlarca aynı hükümde hem güvenlik tedbirine hem de cezaya hükmedilebilmesi hali olarak da kabul edilmekte, kanunun her iki yaptırımı da içermesine karşın, bunların birlikte hükmedilemelerine imkan verilmemesi durumu ise "kısmi tek izlilik ilkesi" olarak kabul edilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Nuhoglu, *Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri*, Ankara 1997, s. 140-167.

gün cezası, 2. Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri, 3. Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 4. Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 5. Dilenciler için “boğaz tokluğuna çalışma” tedbiri, olarak sıralanabilir. Şimdi bunları kısaca inceleyeceğiz.

Sürgün cezası: 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda, Osmanlı Ceza Kanunnameleri’nde düzenlenen ve yukarıda anlatmaya çalıştığımız nefy cezasının bir biçimi olarak “sürgün cezası”nın düzenlendiğini görmekteyiz. Kanunun 11. maddesinin 1. fıkrasının 4. bendinde cürümlere verilecek cezalar arasında bağımsız bir ceza biçimi olarak sürgün cezası da öngörülmekteydi. Sürgün cezası, nefy cezası gibi mahkemelerce verilen bir karar uyarınca sanığın belirlenen bir süre boyunca belirli bir yere gönderilerek orada yaşamaya mecbur edilmesi anlamına geliyordu. Sürgün cezası 1965 yılına kadar yürürlükte kaldıktan sonra aynı yıl yürürlüğe giren 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun’la yürürlükten kaldırılmıştır. Sürgün cezası, yaptırım anlayışı bakımından denetimli serbestlik uygulamalarına benzemekle birlikte, gerçek anlamda bir görevlinin gözetimi veya denetimini içermediğinden modern denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildir.

Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri: 765 sayılı Kanun’da modern denetimli serbestlik uygulamalarına en çok benzeyen bu yaptım biçimi, her ne kadar kanunun cezalar başlığını taşıyan ikinci babında düzenlenmiş ve kanunun muhtelif maddelerinde “ceza” tabiriyle ifade edilmişse de özü itibarıyla ceza niteliğinde olmayıp, güvenlik tedbiri niteliğinde olan bir kurum olarak kabul edilmekte idi.¹⁵ Bu yaptırım, esas olarak *hapis cezasının infazından sonra* uygulanması öngörülen ancak müebbet veya on seneden fazla hapis cezalarının özel af ile ortadan kaldırıldığı veya azaltıldığı durumlarda bir anlamda *hapis cezasının yerine* olarak uygulanması öngörülen bir tedbir niteliğinde idi. Kanunun 28. maddesinde

¹⁵ Erem, mehaz İtalyan Ceza Kanunu’nda bu müessese için “ceza” tabirinin kullanılmadığını ancak kanunun tercümesi sırasında bu müessesenin mahiyeti iyi anlaşılamadığı için böyle bir karışıklık husule geldiğini, fakat uygulamada mahkemelerin bu tedbire ceza mahiyeti atfetmeyerek emniyet tedbiri olarak kabul edip doğru yolu bulduklarını ifade etmiştir. Faruk Erem, “Türk Ceza Kanunu’nda Emniyet Tedbirleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 3, Yıl 1944, s. 365, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1822.pdf>, 15.06.2010.

feri ceza olarak öngörülen düzenlemede, hapis cezasına ek olarak verilen ve asıl cezası infaz edilen mahkumun bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak kaydıyla kolluk güçlerinin nezareti altında bulundurulması öngörülmüştü.¹⁶ Yaptırım, Kanun'un 32 ve 101. maddelerinde ise bir *tedbir* olarak düzenlenmişti. 32. maddeye göre mahkumiyet kararında belirtilmiş olması aranmaksızın idama bedel 24 sene ağır hapis cezasına mahkumiyetin infazı sonrasında mahkumun on sene süreyle kolluğun nezareti altında bulundurulması gerekmektedir. 101. maddeye göre ise müebbet veya on seneden fazla süreli ağır hapis cezaları özel af ile azaltıldığı veya ortadan kaldırıldığı takdirde buna dair olan kanun veya kararnamede, buna muhalif açıkça bir hüküm olmadıkça mahkum üç sene kolluğun nezareti altına alınırdı. Tedbir bazı durumlarda (örneğin cezayı azaltan sebeplerle ölüm cezası yerine 30 sene ağır hapse mahkumiyet durumunda olduğu gibi) *cezanın kanuni bir sonucu* şeklinde iken, bazı suçlar bakımından(cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak, hırsızlık, yağma gibi) *asıl cezaya mecburi olarak eklenen*, bazı suçlar(silahla veya birlikte tehdit gibi) bakımından ise *takdiri* olarak uygulanabilen karmaşık bir müessese şeklinde idi.¹⁷ Kanunun 42. maddesine göre söz konusu tedbir, asıl cezanın infazından, kısmen veya tamamen affından itibaren başlar ve buna ilişkin ilam kolluğa tevdi edilerek kolluk tarafından yerine getirilirdi. 28. maddeye göre mahkum, asıl cezası infaz edildikten sonra on beş gün içinde hangi mahalde ikamet etmek istediğini yetkili kolluk makamına bildirmeğe mecburdu. Bununla birlikte mahkum, kendisine yapılan tenbih ve ihtarlar uymakla yükümlüydü.¹⁸ Kolluk makamı, mahkumun nezarete

¹⁶ 28. madde şu şekilde idi: "*Kanun hangi ahvalde mahkemece verilen cezaya ferî olarak emniyeti umumiyyeye idaresinin nezareti mahsusası altında bulundurulmak cezasını ilave etmek iktiza edeceğini tayin eder. Kanunda yazılı ahvalin maadasında bu nezaret bir seneden eksik ve üç seneden fazla olamaz. Nezaret altında bulunan mahkum 42 nci maddede tayin edilen günden itibaren on beş gün zarfında hangi mahalde ikamet etmek istediğini salahiyyattar makama bildirmeğe mecburdur. Bundan başka kanuna tevfi kan kendisine verilecek tenbih ve ihtarlar dairesinde hareketle mükelleftir. Aynı makam mahkumun nezarete tabi olduğu müddet zarfında muayyen bazı yerlerde ikametini men edebilir. Ağır hapis cezasına mahkumiyet halinde mahkeme mahkumun cezayı ferî olarak bu nezaret altında bulunmasına karar verebilir. Bu halde mahkuma tahmil olunacak mecburiyetlerin müddet ve mahiyeti tahdiden tayin olunur.*"

¹⁷ Erem, a.g.e., s. 367.

¹⁸ 1926 tarihli ve 825 sayılı Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyete Vaz'ına Müteallik Kanunun 12. maddesine göre: "*Ceza Kanununun 28 ve 42. maddelerinde gösterilen emniyeti umumiye nezareti altında bulunmak cezası münasebetiyle mahkuma mahkemece tahmil ve ledelhace müddet ve keyfiyetçe refi ve tadil olunabilecek mecburiyetler: Mahku-*

tabi olduğu süre zarfında belirli bazı yerlerde ikametini de yasaklayabilmekteydi.¹⁹ Söz konusu yükümlülükler aykırı hareket edilmesi başlı başına suç niteliğinde bir eylem olarak kabul edildiğinden, açılan kamu davası uyarınca mahkum, kanunun 307. maddesine göre bir aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır, ayrıca daha önce öngörülen nezaret altında bulundurma haline son verilirdi.

Bu müessesenin uygulamada ceza infaz sisteminin ıslaha yönelik amaçlarına hizmet etmediği, aksine ceza infaz kurumunda uygulanan tretman sonucu topluma yeniden kazandırılan veya kazandırıldığı varsayılan hükümlünün daha sonra toplum içinde bir süre uzman görevliler olmayan polis tarafından gözetim altında tutulması ve aleni polis kontrolü altında damgalı olarak yaşamaya çalışması sonucunu doğurması nedeniyle suçluların topluma kazandırılması ilkesinden beklenen sonuçları olumsuz yönde etkilediği, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 173/son ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nun 39. maddelerinde olduğu gibi belli yerlerde ikamete mecburiyet nedeniyle damgalanan mahkumların o yerlerde iş bulamama, kiralık ev bulamama gibi son derece güç yaşama şartlarıyla karşılaşmalarına sebep olması gibi olumsuz yönleri nedeniyle uygulamada iyi sonuçlar vermediğine kanaat getirilmişti.²⁰ Bu nedenle 1987 yılına kadar yürürlükte

mun mahalli zabıtasınca gösterilecek mahallerde muayyen müddet zarfında ikamet edemesinden başka ikametgahını her tebdil ettikçe keyfiyeti mahalli zabıta idaresine bildirerek mezuniyet vesikası almak ve ikamet edeceği yere gidinceye kadar geçeceği yerleri azimetinden evvel zabıta idaresine tayin ve beyan etmek ve mahalli ikametine gider gitmez mahalli zabıtasında ispatı vücut eylemekten ibarettir."

¹⁹ Tahir Taner, *Ceza Hukuku Umumi Kısım*, İstanbul 1953, s. 630; Ali Rıza Mengüç, *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, İstanbul 1968, s. 197; NURSAL, Necati Nursal-Selcen Ataç, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Probation)*, Ankara 2006, s. 281.

²⁰ Bkz. 3352 sayılı kanunun gerekçesi. Sosyal Demokrat Halkçı Parti grubu adına verilen, müesseseye ilişkin düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasına hususundaki kanun teklifine ilişkin gerekçede müessesenin "probation" sistemi olmaksızın uygulanmasının olumsuz sonuçlar yaratacağını belirten ve çalışmamız açısından önemli bulduğumuz ifadeleri şu şekildedir: "Ülkemiz ceza sistemi içerisinde, bazen müstakil bir ceza olarak, bazen, aslî cezaya ek fer'i ceza olarak, bazen de, kanunî netice olarak uygulanmakta olan, emniyeti umumiye nezareti altında tutulmak(güvenlik gözetimi altında tutulmak) şeklindeki cezai tedbir, ülkemizdeki tatbikat açısından, sonuçları itibarıyla, tamamen olumsuz neticeler vermektedir. Zira, aslında, hükümlüyü ıslah ederek, topluma yeniden kazandırma gayesine yönelik olması gereken bu uygulama, ülkemizde, probation sistemi(eski hükümlülere iş temini, yavaş yavaş hayata alıştırılıp topluma yeniden kazandırılma v.s.) henüz tatbik edilmediğinden, tam aksine neticeler doğurmakta, âdeta, yeni suçlu yaratma mekanizması olarak çalışmaktadır. Çünkü, cezaevinden çıkan

kalan müessese aynı yıl çıkartılan 3352 sayılı “Emniyeti Umumiyyeye İdaresinin Nezareti Altında Bulundurma Cezası ve Tedbirlerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” ile yürürlükten kaldırılmıştır. Gerçekten de yaptırım sistemi bakımından denetimli serbestlik uygulamalarına benzetmekle birlikte; denetim, gözetim ve yardım konusunda uzman görevliler eliyle değil kolluk güçleri eliyle yerine getirilmesi öngörülen, hürriyeti bağlayıcı cezaların alternatifi değil, adeta onun devamı niteliğinde olan bu kurumun, ceza ve tedbirlerin çağdaş amaçlarına hizmet etmediği açıktır.

Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri: Uyuşturucu madde bağımlılarının bir hastanede veya sağlık kuruluşunda muhafaza ve tedavisini düzenleyen 765 sayılı TCK’nın 404. maddesi, 1926’dan 1991’e kadar bir çok değişikliğe uğramıştır. Madenin ilk yürürlüğe girdiği halinde böyle bir düzenleme bulunmaz iken 1933 yılında yapılan değişiklik ile, bağımlılığın en az 6 ay süreyle bir hastanede tedavi ve tevkif edileceği esası ve 1942 yılında yapılan değişiklik ile tedbire süresiz olarak hükmedilebileceği esası getirilmiştir. 1991 yılında yapılan değişiklik ile uyuşturucu madde kullanan kimse hakkında herhangi bir tahkikata girişilmeden evvel resmi makamlara başvurarak tedavi ettirilmesini istemesi halinde kullanma fiilinden dolayı kovuşturma yapılmayacağı kabul edilmiştir. Bu tedbir hakkındaki

bir kimse, şayet ekonomik olanağı yoksa, boş gezecektir, mesleğini yürütme imkânı yoktur, para kazanamadığı için, ailesi para yollayacaktır, kendisi de, sadece her gün karakola gidip imza verecektir. Bu imza işleminden dolayı da bulunduğu yerde, damgalı muamelesi görecektir, kiralık ev bulamayacak, büyük bir ihtimalle konuşacak kimse de bulamayacak, âdeta cemiyetten tecrit edilmiş olacaktır. Bugünkü tatbikat böyle. Bu şartlar altındaki bir kimseyi âdeta zorla suça teşvik etmiş olmuyor muyuz? Zaten, cezaevinden ıslah olarak çıkmamış olan bir kimse, bu uygulama sonucunda, halen bünyesinde bulundurduğu kötülükleri, ikamete mecbur olduğu yere de taşıyacak ve oradaki bazı kişilere de aşılayacaktır. Şayet, cezaevinde ıslah olmuşsa, artık bu mecburî ikamet şeklindeki uygulamaya ne lüzum var? Ayrıca, bu hükümlerin yürürlükten kaldırılması, şu anda bu ceza ve tedbirin, meşruten tahliyeden önce veya sonra uygulanması gerektiği şeklindeki hukukî tartışmayı da kökünden halledeceği muhakkaktır. Bu müessesenin yarattığı sakıncaları gidermek üzere ülkemizde de, bazı Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da uygulanan “Probation” sistemine benzer, bir sistemin uygulanması için, geçen yıl tarafımızdan verilen bir kanun teklifi henüz komisyonlarda beklemektedir. Yeni hazırlanan ceza kanunu taslağının ise Meclis gündemine gelmesi uzun bir zaman alacaktır. Yukarıda arz ve izah ettiğimiz nedenlerle, hiçbir yararı bulunmayan, hatta yeni sorunlar yarattığı için zararlı olan bu uygulamaya bir an önce son verilmesi gerekmektedir. Bu düşüncelerle bu teklif hazırlanmıştır.” Bkz: Kanuna ilişkin Adalet Komisyonu Raporu: TBMM Dönem 17, Yasama Yılı 4, Sıra Sayısı 542.

düzenlemeye bakıldığında, bütün modern denetimli serbestlik uygulamalarında görülen, uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki tedavi esaslı denetimli serbestliğe benzer bir düzenleme olduğunu görmekle birlikte, bu işlemlerin uzman bir denetimli serbestlik görevlisi nezaretinde, belirli aralıklarla test ve kontrollerin yapıldığı, psikolojik yardımla desteklenen “serbestlik içerisinde bir denetim” den ziyade, klasik tedavi usullerine uygun olarak sağlık kuruluşlarında yerine getirilmesi öngörülen bir tedbir olduğunu görmekteyiz.

Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri: 765 sayılı TCK’nın 573. maddesine göre, 572. maddeye göre alkol bağımlıları hakkında verilen hafif hapis cezasının yanında, bağımlılıktan kurtulana kadar bir hastanede kişinin tedavi altına alınması öngörülmüş idi. Bağımsız bir tedbir niteliğinde olan bu düzenleme de uyuşturucu bağımlılığına ilişkin yukarıda açıkladığımız tedbir gibi klasik tedavi usullerine uygun olarak sağlık kuruluşlarında yerine getirilmesi öngörülen bir tedbir niteliğinde olduğu için modern denetimli serbestlik uygulamalarına benzememektedir.

Dilenciler için “boğaz tokluğuna çalışma” tedbiri: 765 sayılı TCK’nın ilk halinde 544. maddede düzenlenen kabahat niteliğindeki “dilencilik” fiilinin karşılığı olarak, kişinin 1 haftadan 1 aya kadar özel idare ve belediye işlerinde, boğaz tokluğuna(yani ücretsiz olarak) çalıştırılması, tekerrür halinde ise bu sürenin 15 günden 2 aya kadar uygulanması öngörülmüş idi.²¹ Bu yaptırım, 1953 yılında yapılan değişiklik ile 1 haftadan 1 aya kadar hafif hapis cezasına dönüştürülmüştür. Doktrinde bir tür güvenlik tedbiri olarak nitelendirilen²² bu yaptırım biçimi, aslında günümüzde çok yaygın olarak uygulanmakta olan ve denetimli serbestlik içeren bir yaptırım olarak kabul edilen “kamu yararına ücretsiz çalıştırma” yaptırımına çok benzeyen bir yaptırımdır. Hatta hapis cezasının veya para cezasının yerine değil, bağımsız bir yaptırım olarak doğrudan hükmedilebilen bir yaptırım türü olarak düzenlenmesi nedeniyle de günümüzdeki yeni tür yaptırım biçimlerine çok benzemektedir. Ancak yaptırımın uzman bir görevli denetiminde, belirli şartlar altında yerine getirilmesi ve buna uygun olarak yerine

²¹ Maddenin orijinal metni şu şekildedir: “Her kim iş işlemeye salih olduğu halde dilencilik ederken tutulursa bir haftadan bir aya kadar idare-i hususiye ve belediye işlerinde boğaz tokluğuna çalıştırılır. Tekerrürü halinde çalışma müddeti on beş günden iki aya kadardır.”

²² Bkz: Erem, a.g.e., s. 377.

getirilmediği takdirde sonucunun ne olacağı hususunda bir düzenleme yapılmadığı için tam anlamıyla modern bir denetimli serbestlik düzenlemesi olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

C. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da

Yukarıda da değinildiği gibi 765 sayılı TCK'da öngörülen yaptırım sisteminde cezalar dışındaki güvenlik tedbirlerine, "*ceza*" veya "*tedbir*" adı altında çok sınırlı olarak yer verilmiş, kısa süreli hapis cezalarına alternatif olarak hükmedilebilecek yaptırımlara yer verilmemişti. Özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların, suçluların ıslahına yönelik olumlu katkıları bulunmadığı ve cezaevi nüfusundaki yoğunluğu olumsuz yönde etkiledikleri gerekçesiyle 1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da yapılan bir düzenleme ile 4. madde kapsamında ağır hapis dışındaki kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların mahkemece bazı hapis dışı ceza veya tedbirlere²³ çevrilebilmesi öngörülmüş idi.²⁴ Madde, yürürlükte olduğu süre içerisinde farklı tarihlerde altı kez değişikliğe uğradıktan sonra 1988 yılında son halini almıştır. Düzenlemede her ne kadar "*ceza ve tedbir*" ifadesi kullanılmış ise de, para cezası dışında sayılanların güvenlik tedbiri niteliğindeki

²³ Kanunun metninin ilk halinde 4. maddenin başlığı "*kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar*" iken 03.05.1973 tarih ve 1712 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile madde başlığı "*kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar ve tedbirler*" olarak değiştirilmiştir.

²⁴ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: "Cezaların şahsileştirilmesi prensibinin yeni bir uygulama şekli olmak üzere, bu maddede sevk edilmiş olan hükümlerle; cezaların aynen tatbiki sonucu, ceza evlerinde hapsedilmek suretiyle hükümlülerin ıslahı yoluna gidilmesinden ibaret bulunan eski sistem terk edilecek, onun yerine kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalarda suçluyu kendi denetim ve gözetimi altına koymak ve bu hususta hâkimin takdir yetkisini de genişleterek gerekli gördüğü takdirde, bu kabil hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine, sözü geçen maddede sayılan tedbirlerden birinin uygulaması öngörülmüş, böylece Modern Ceza Hukukunun kabul eylediği ceza ve emniyet tedbirlerinin yekdiğerini tamamlayıcı bir tarzda ve bir birine paralel olarak uygulanması ile, ulaşılmak istenen gayenin daha kolay ve çabuk gerçekleşeceği ve hükümlülerin bir daha suç işlemekten kaçınan ve ıslah edilmiş iyi bir vatandaş olarak, tekrar toplum hayatına karışmalarının sağlanacağı mümkün görülmüştür. Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine; mahkeme suçlunun kişiliğine, suçun istenmesindeki suret ve şekil özelliklerine, duruşmadan tahasaul edilen kanaate göre bu maddenin 1 nci bendinde yer alan para cezasının (tâyin olunan ölçüler içerisinde) veya diğer bendlerde gösterilen tedbirlerden birinin uygulanmasına karar verebilecektir." Bkz: TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, Adalet Komisyonu Raporu, 18.05.1965, s. 5.

seçenek yaptırımlar olduğu açıktır. Gene düzenlemedeki tedbirler, her ne kadar infaz kanununda yapılmış ise de kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların *infazına yönelik/infazı yerine öngörülen* bir düzenleme olmayıp, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların *yerine* uygulanması öngörülen seçenek tedbirlerdir. Zira düzenleme, hapis cezasının infazına ilişkin, yani mahkemece suç niteliğindeki eyleme karşılık verilen esas ceza olan hapis cezasının infazı aşamasında bir değerlendirmeye tabi tutularak, tedbir şeklinde infaz edilmesine yönelik bir düzenleme olmayıp, doğrudan yargılamayı yapan mahkeme tarafından değerlendirilip hükme bağlanan tedbirlerdir.²⁵

Düzenlemeye göre: “Ağır hapis hariç kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar, suçlunun kişiliğine, sair hallerine ve suçun işlenmesindeki özelliklerine göre mahkemece; 1. Kabahatlerde beher gün karşılığı birmilyon ila ikimilyon lira hafif, cürümlerde ikimilyon ila üçmilyon lira hesabıyla ağır para cezasına, 2. Aynen iade veya tazmine, 3. Altı ayı geçmemek üzere bir eğitim veya ıslah kurumuna devam etmeye, 4. Bir yılı geçmemek kaydıyla muayyen bir yere gitmekten, bazı faaliyetleri veya meslek ve sanatı icradan men’e, 5. Her nev’i ehliyet ve ruhsatnamenin bir aydan bir yıla kadar muvakkaten geri alınması- na çevrilebilir....”

Bu düzenlemede kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine öngörülen çok sınırlı sayıdaki bu seçenek yaptırımlar, denetimli serbestlik içeren uygulamalara benzetmekle birlikte, hiç birisinde uzman bir denetim görevlisinin gözetimi öngörülmediğinden modern anlamda denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildir. Zira kanunun yürürlükte olduğu dönem içerisinde de bu yaptırımların yerine getirilmesini denetleyecek bir teşkilatlanma bulunmaması nedeniyle pek fazla uygulanmadığı bilinmektedir.

²⁵ Maddenin ilk hali ile özellikle 1973 yılında yapılan değişiklik sonrasındaki hali arasında konumuzla ilgili olarak en dikkat çekici husus, maddenin ilk halinde 2. fıkra olarak düzenlenen “*çalıştırma*” tedbirinin, yapılan değişiklik ile maddeden çıkartılmasıdır. 2. fıkranın ilk hali şu şekilde idi: “*Altı ayı geçmemek üzere Devlet, belediye hizmetlerinde İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalıştırmaya*”. Buradaki çalıştırma yaptırımı günümüzdeki yaygın denetimli serbestlik uygulamalarından farklı olarak “*ücretsiz*” bir çalıştırma şeklinde olmayıp, ücrete tabi bir çalıştırmadır. Zira fıkranın gerekçesinde de suçlunun anılan müesseselerde “*cari ücret*” üzerinden çalıştırılacağı ifade edilmiştir. Bkz: TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, Adalet Komisyonu Raporu, 18.05.1965, s. 6.

D. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da

1979 tarih ve 2253 sayılı Kanun'un 10. maddesinde *"küçüklere uygulanacak tedbirler"* başlığı altında düzenlenen tedbirler, yaşları nedeniyle kendilerine hapis cezası uygulanamayan çocuklar hakkında uygulanabilen koruyucu ve destekleyici tedbirler mahiyetindedir, yaptırım niteliğinde değildir. Bu düzenlemeye göre çocuklar hakkında uygulanacak tedbirler şunlardır: "1. Veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan akrabadan birine teslim, 2. Bakıp gözetmeyi üzerine alan güvenilir bir aile yanına yerleştirme, 3. Bu maksatla kurulmuş çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmi yahut özel kurumlara yerleştirme, 4. Genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, bankalar, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve bunların ortaklıkları tarafından kurulmuş fabrika, müessese veya ziraat işletmeleri veya benzeri teşekküllerle işyerlerine yahut meslek sahibi bir usta yanına yerleştirme, 5. Resmi veya özel bir hastaneye veya tedavi evine yahut eğitimi güç çocuklara mahsus kurumlara yerleştirme". Gözetim başlığı altında düzenlenen 29. maddeye göre ise: *"İşlediği suçtan dolayı hakkında 10 uncu maddede yazılı tedbir uygulanmış veya hükmedilmiş cezası ertelenmiş olan küçüğün 3 yıla kadar gözetim altında bulundurulmasına karar verilebilir. Bu takdirde küçüğe, veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimseye gözetim tedbirinin gayesi ve gerektirdiği yükümlülükler haber verilir. Gözetim süresi kararda gösterilir. Şartlı erteleme halinde gözetim en az deneme devresi sonuna kadar devam eder."* Şartlı erteleme başlıklı 30. maddeye göre ise: *"Para cezasından başka bir ceza ile hükümlü olmayan ve 15 yaşını doldurmayan küçük, işlediği bir suçtan dolayı ağır veya hafif para veya 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı cezalardan biriyle mahkum olur ve geçmişteki haliyle ahlaki temayüllerine göre cezasının ertelenmesi ileride cürüm işlemekten çekinmesine sebep olacağı hakkında mahkemece kanaat getirilirse bu cezanın şartlı olarak ertelenmesine hükmolunabilir. Cezası bu suretle ertelenen küçük bir yıldan üç yıla kadar bir deneme devresine tabi tutulur. Mahkeme deneme devresi zarfında küçüğü, muayyen bir meslek veya sanat öğrenmek, belli bir yerde ikamet etmek alkollü içki kullanmamak veya bunlar gibi bazı şartlara uymaya mecbur edebilir. Küçük deneme devresi içerisinde, yapılan ikaz ve ihtarlar rağmen tabi tutulduğu eğitim ve ıslah şartlarını yerine getirmez veya başka kasti bir cürüm işlerse, mahkeme hükmolunan cezanın aynen çektirilmesine veya vahim görülmeyen hallerde deneme devresinin yarı nispetinde uzatılmasına karar verir."* Bu düzenlemelere göre ek bir tedbir niteliğinde olan iki tür

denetimin uygulanması öngörülmektedir. Bunlardan ilki ceza yerine tedbir niteliğinde olan denetim, diğeri ise hapis cezasının şartlı olarak ertelenmesi ile birlikte deneme süresi içerisinde öngörülen gene tedbir niteliğindeki, kanunun ifadesiyle “gözetim”dir.²⁶ Kanun’un 30. maddesinde ise denetim görevinin, Adalet Bakanlığı’nca çocuk mahkemelelerine atanan sosyal hizmet uzmanı veya yardımcısı, pedagog, psikolog, psikiyatrlar tarafından yürütüleceği öngörülmüştür.

Kanunun 17. maddesinde düzenlenen “gözetici veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimse”, modern anlamda denetimli serbestlik görevlisi niteliğindedir. 29. maddede düzenlenen “gözetim” ise modern anlamıyla denetim ve koruma faaliyeti olup, 30. maddede düzenlenen “sosyal araştırma”, yürürlükteki düzenlemede öngörülen “sosyal araştırma raporu”na karşılık gelmektedir. Zira bu rapor, sadece çocuğun sosyal durumunu ve geçmişini araştırmakla kalmamakta, aynı zamanda ruhsal ve psikolojik durumu hakkında da bilgi vermektedir.²⁷

2253 sayılı kanundaki düzenlemelere genel olarak bakıldığında, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde 1900’lü yılların başlarında düzenlenip uygulamaya konulan bazı müesseselerin getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu müesseselerin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayabilecek bir teşkilatlanmaya gidilmemesi ve çocuklar hakkında öngörülen sınırlı sayıdaki tedbirlerin uygulamada beklendiği şekilde sonuçlar doğurmaması nedeniyle, modern denetimli serbestlik örneklerine en çok benzeyen bu düzenlemelerin ceza adalet sistemine yeterince katkı sağlamadığı görülmüştür.

E. Türk Ceza Kanunu Tasarılarında

765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun yürürlükte bulunduğu süre içerisinde hazırlanan 1987, 1989, 1997, 2000 ve 2003 tarihli TCK tasarılarında çeşitli şekillerde denetimli serbestlikten bahsedilmiş ve bu yönde düzenlemeler öngörülmüştür. 1997, 2000 ve 2003 tarihli tasarılar daha ziyade 1987 ve 1989 tarihli tasarıların geliştirilmiş halleri olan tasarılar olduğundan öncelikle bu iki tasarıyı ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

²⁶ Selcen Ataç, *Probasyon Müessesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004. s. 65; Handan Yokuş Sevik, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul 1998, s.119.

²⁷ Nursal-Ataç, a.g.e., s. 287.

1987 tarihli tasarı metninin “*cezanın ertelenmesi*” başlığı altında düzenlenen 80. maddesinde erteleme kararında öngörülen deneme süresi içinde uygun “*denetimli serbestlik tedbiri*”nin tatbikine mahkemece karar verilebileceği öngörülmüştür.²⁸ Madde gerekçeyle birlikte değerlendirildiğinde, tasarıda denetimli serbestliğin bir tür güvenlik tedbiri, ertelemeye eşlik eden bir kurum olarak öngörüldüğü görülmektedir. Gene tasarının “*güvenlik tedbirleri, nev’ileri*” başlıklı 93. maddesinde denetimli serbestlik, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme, belli yerlerde ikametın yasaklanması, içki içilen veya benzeri yerlere gitmekten yasaklanma, sağlık kurumunda tedavi altına alınma gibi “*şahsi hürriyeti bağlayıcı*” güvenlik tedbirleri arasında sayılmıştır.²⁹ 96. maddede ise denetimli serbestlik tedbirinin süresinin üç aydan iki yıla kadar olabileceği öngörülmüştür. Tasarıya göre denetimli serbestliğin de aralarında bulunduğu güvenlik tedbirleri, kural olarak cezanın yerine veya cezaya seçenek olarak değil, cezanın infazından sonra uygulanabilecek tedbirler olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte 95. maddede bazı suçlar bakımından iki yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmiş suçlu hakkında bunun yerine belirli şartlar altında, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme ve denetimli serbestlik tedbiri altına alınmasına karar verilebileceği düzenlenmiştir. 1987 tarihli tasarıda her ne kadar, doğrudan denetimli serbestlik ifadesi kullanılarak düzenleme öngörülmüş ise de, bunun ne olduğu ve nasıl uygulanacağı konusunda bir düzenleme öngörü-

²⁸ Tasarı için bkz: Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı, Komisyonca Hazırlanan Metin, Ankara 1987. Maddenin gerekçesinde “*erteleme konusunda maddeyle getirilen bir yenilikte beşinci fıkrada cezası ertelenen mahkumun deneme süresince uygun denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmasına da karar verilebilmesidir. Böylece güvenlik tedbirlerinin uygulanması gerekli bir hal de tesbit edilmiş bulunmaktadır*” ifadesi kullanılmıştır. Gerekçe için bkz: Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısının Gerekçesi, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1987; Ayrıca bkz: Coşkun Erbaş, “*Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Ertelleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A L’epreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri III(Kısaltma: Erbaş(III))*”, Yargıtay Dergisi, C. 22, Ekim 1996, S. 4, s. 481vd.

²⁹ Maddenin gerekçesinde denetimli serbestliğin tanımı yapılarak şu ifadeler kullanılmıştır. “*denetimli serbestlik genel olarak özel şekilde seçilmiş suçlular hakkında kamu davasının açılmasının veya duruşmanın yapılmasının veya cezanın hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasının veya serbest bırakılan suçlu hakkında onun kişiliğini hedef tutan bir kontrol, yönetime ve idare sisteminin uygulanmasını belirleyen tedbirdir. Ancak tasarı bu tedbir suçtan dolayı asli cezalardan birisine mahkum edilmiş bulunan suçlunun, cezasını çektikten sonra tabi tutulabileceği bir tedbir olarak kabul etmiş ve bir kısım batı kanunlarından böylece ayrılmıştır*”. Tasarı metni ve gerekçesi için bkz: Erbaş(III), a.g.m., s. 483.

memiştir. Tasarıda modern denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında değerlendirilebilecek olan bir başka düzenleme ise kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirlerin düzenlendiği 62. maddedir. Maddeye göre kısa süreli hapis cezalarının, bir yılı geçmemek kaydıyla bir ıslah kurumuna devam etmeye, bir yılı geçmemek kaydıyla muayyen bir yere gitmekten, bazı faaliyetleri veya meslek ve sanatları icradan men'e, altı ayı geçmemek ve hükümlünün muvafakati olmak kaydıyla kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırma *tedbirine* çevrilebileceği öngörülmüştür. Bu düzenlemelere bakıldığında tasarıda, 647 sayılı Kanun'da öngörülen kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar ve tedbirlere ilişkin düzenlemenin büyük ölçüde tasarıya aktarıldığını ve bu tedbirlerin güvenlik tedbiri olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Gene tasarının kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların özel infaz şekillerinin öngörüldüğü 65. maddesindeki; evde, kısmen cezaevinde, kısmen dışarıda infazı öngören düzenleme ve şartla salıverilmeye ilişkin 66. maddedeki, deneme süresi içerisinde belli bir yerde ikamet yasağına tabi tutulmayı öngören düzenleme, modern denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında mütalaa edilebilecek nitelikte düzenlemelerdir. Ancak tasarıda bu uygulamaların kurumsal alt yapısının nasıl olacağı ve özellikle "*denetimli serbestlik*" adı altındaki tedbirin tam olarak ne anlama geldiği, kim tarafından, nasıl uygulanacağı konusunda bir düzenleme bulunmadığını ve gerekçede bu hususların hazırlanacak tüzükle düzenleneceğinin belirtildiği görülmektedir.

1989 tarihli tasarı metninde öncekine nazaran daha ileri olarak değerlendirebileceğimiz düzenlemeler bulunmaktadır.³⁰ Tasarının "*cezanın ertelenmesi*" başlığı altında düzenlenen 79. maddesinde "*cezası ertelenen hükümlü hakkında bir yıl ile beş yıl arasında tespit edilecek bir denetim süresi belirlenir ve bu süre içerisinde hükümlü 93. maddenin A/2 bendine göre denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulur. Hakim, hükümlünün özelliklerine göre belirleyeceği bu sürenin tedbire tabi tutulmadan geçirilmesine de karar verebilir. Ceza denetimli serbestlik altında ertelendiğinden, denetim süresi içerisinde özellikle mesleki faaliyetler, ikamet yeri, tıbbi kontrol,*

³⁰ Tasarı metni ve gerekçesi için bkz: Coşkun Erbaş, "*Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Ertelene(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A L'epreuve) ve Fransa'daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri IV(Kısaltma: Erbaş(IV))*", Yargıtay Dergisi, C. 22, Kasım-Aralık 1996, S. 5, s. 49vd.

alkollü içeceklerden uzak kalma bakımından hükümlüde uygun sosyal davranış biçimlerinin yerleşmesine çalışır. Hakim bu süre içerisinde hükümlüye, denetimli serbestlik tedbiri bakımından tüzüğünde gösterilen diğer bir kısım mecburiyetleri de yükleyebilir ve gerektiğinde bunları kaldırabilir veya değiştirebilir” şeklinde, ertelemeye birlikte uygulanabilen güvenlik tedbiri niteliğinde bir denetimli serbestlik düzenlemesi öngörülmüştür.³¹ Tasarının “hükümün geri bırakılması” başlığı altında düzenlenen 80. maddesinde ise “sanığa isnat olunan suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda fiilin cezası, para cezası veya en çok bir yıla kadar hapis veya hafif hapis cezasından ibaret bulunduğu hakim, bir yıl ile iki yıl arasında tespit edeceği bir denetim süresi içinde suçluyu denetimli serbestlik tedbirine tabi tutarak, hükümün tefhimi geri bırakabilir.”³² ifadesi kullanılmış, burada da denetimli serbestlik ihtiyari bir güvenlik tedbiri olarak düzenlenmiştir. Gene tasarının “güvenlik tedbirleri, nev’ileri” başlıklı 93. maddesinde denetimli serbestlik 1987 tarihli ön tasarındaki şekliyle şahsi hürriyeti bağlayıcı güvenlik tedbirleri arasında sayılmıştır. 96. maddede ise önceki tasarıda olduğu gibi denetimli serbestlik tedbirinin süresinin üç aydan iki yıla kadar olabileceği düzenlenmiştir. Ancak eklenen bir fıkra ile denetimli serbestliğin içeriğine ve uygulanma biçimine ilişkin olarak sınırlı bir açıklama getirilmiştir. Fıkraya göre: “Denetimli serbestlik tedbirinin amacı, hükümlüyü yeniden suç işlemeye teşvik edici etki ve ilişkilerden uzaklaştırmak ve hükümlünün hayatta suç işlemeyen yaşayabilmesi için ona sosyal ve gerektiğinde maddi yardımların sağlanmasıdır. Bu mak-

³¹ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Maddenin 9 unsu fıkrası denetimli serbestliğin esas amacının, hükümlüde uygun sosyal davranış biçimlerinin yerleştirilmesi olduğunu belirtmek ve bu maksatla mahkumun özellikle mesleki faaliyetleri, ikamet yeri, tıbbi kontrol, alkollü içkilerden uzak kalma gibi hususlarda etkin olmayı gerektireceğini açıklamaktadır. Hakim bu süre içerisinde hükümlüye tüzüğünde gösterilen bir takım mecburiyetler de yükleyebilecektir. Hakim bu yükümlere gerek kalmadığını tespit ettiğinde bunları kaldırabileceği gibi değiştirmek imkanına da sahip bulunmaktadır.” Bkz: Erbaş(IV), a.g.m., s. 49.

³² Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Hükümün geri bırakılması kurumu Anglo-Sakson hukuk sisteminde yargılanması tamamlanmış olan sanığın belli bir süre denetim altında tutulması “probation” esasına dayanır. Hakim sanığın suçluluk ve kusurluluğunu tespit etmekle beraber cezaya hükmetmeyi geri bırakmakta ve onu belirli bir süre içerisinde denetim altında tutmaktadır. Davranışları, tabi tutulduğu denetim süresi içinde olumlu bulunduğu takdirde suçlu için bir mahkumiyet kararı verilmemektedir. Böylece deneme süresini başarıyla geçirmiş olan suçlu hakkında verilmiş bir yargı kararına muhatap olmamaktadır. Bu kurum, çağdaş ceza hukukunun amaçlarından birisi olan kişiyi mümkün olduğu kadar damgalamamayı ve toplum ile uyum sağlamasını gerçekleştirici bir uygulama niteliğindedir.” Bkz: Erbaş(IV), a.g.m., s. 51.

satla hükümlü bir denetim görevlisinin kanun ve nizamla uygun gözetimi altında tedbir süresini geçirir ve bu surette toplum ile yeniden bütünleşmesine katkıda bulunur."³³ Bu ifadeler, her ne kadar bir kanun maddesinin fıkrası olarak düzenlenmiş ise de daha çok düzenlemenin gerekçesi olabilecek içeriğe sahiptir ve tedbirin ne olduğu ve nasıl uygulanacağı konusunda yeteri kadar aydınlatıcı mahiyette değildir. Bu düzenlemeler dışında 1987 tarihli tasarındaki gibi kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirler ve özel infaz şekilleri hakkında da düzenlemeler öngörülmüş, gene bazı suçlar bakımından iki yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmiş suçlu hakkında bunun yerine belirli şartlar altında, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme ve denetimli serbestlik tedbiri altına alınmasına karar verilebileceği düzenlenmiş, güvenlik tedbirlerinin infazında uygulanacak rejimin tüzükle düzenleneceği ifade edilmiştir.

1989 tarihli tasarının 102 ila 122. maddeleri arasında çocuklar ve küçükler bakımından ayrı bir yaptırım sistemi öngörülmüştür. 102. maddede çocuklar hakkında uygulanabilecek tedbirler ve cezalar: 1. Çocuğun koruma, tedavi ve eğitim noksanlığını giderici tedbirler (velayet ve vesayetle ilgili tedbirler, beden ve ruh sağlığı tedbirleri, denetimli eğitim tedbiri, yetişkinler için öngörülen uyuşturucu ve akıl hastalığının tedavisi için öngörülen güvenlik tedbirleri), 2. Disiplin tedbirleri (tekdir, yükümlülük yüklenmesi, kamuya yararlı bir işte çalıştırma), 3. Cezalar (para cezası, çocuklara ve küçüklere özgü hapis cezası) şeklinde düzenlenmiş,³⁴ Tasarının "*çocuğun yükümlere tabi*

³³ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: "Maddenin 4. bendinde yer alan denetimli serbestlik tedbirinin süresi ve amacı belirlenmiştir. Esas amaç hükümlüyü yeniden suça teşvik edecek, suça doğru yönlendirecek etki ve ilişkilerden uzaklaştırmakla beraber ayrıca onun suç işlemekten yaşamasını kolaylaştırıcı yardımlarda bulunmaktır. Bu sebeple denetimli serbestliğin bir *eğitim tedbiri* niteliğini taşıması gereklidir. Maddenin açıkça belirttiği gibi suçluya hem sosyal ve hem de maddi yardım sağlanacaktır. Bütün hizmetlerde bir denetim görevlisi marifetiyle verilecektir. Suçlunun toplum ile bütünleştirilmesini sağlamak üzere bu görevli gereken her şeyi yapacaktır." Bkz: Erbaş(IV), a.g.m., s. 60.

³⁴ Koruyucu tedbirler arasında "*Ahlak ve beden bakımından tehlike içinde bulunduğu anlaşılan çocuğun eğitim yardımlarına ve denetimli eğitime tabi tutulması*" da sayılmıştır. Eğitici tedbirler başlığı altındaki 105. maddede "*Eğitim bakımından gerekli özenin gösterilmediğinin veya bu hususta uygun şartların mevcut bulunmadığının belirlendiği hallerde çocuğun kendi ailesi içinde veya başka bir aile nezdine verilerek veya bir eğitim veya iş kurumu veya yurdunda veya buralara yerleştirilerek eğitilmesine çocuk mahkemesince karar verilebilir. Gerektiğinde bu yardımlar denetimli olarak da uygulanabilir*" ifadesi kullanılmış, maddenin gerekçesinde söz konusu tedbirlerin "*suç sebebiy-*

tutulması” başlığıyla düzenlenen 107. maddesinde, mahkemece gösterilecek yerde ikamet etmek, belirli bir aile yanında, yuvada yada kurumda yaşamını sürdürmek, belirli bir çıraklık işini veya diğer bir uğraşı kabul etmek, belirli bir hizmeti yerine getirmek, belirli kimselerle görüşmekten ve belirli yerlere gitmekten kaçınmak, suçtan kaynaklanan zararı gidermek, kamu yararına çalışan bir kuruma yardımda bulunmak gibi yükümlülüklerin mahkemece öngörülebileceği belirtilmiştir. 108. maddede ise çocuklar için kamu yararına bir işte çalıştırma, hapis cezası yerine hükmedilebilen seçenek bir yaptırım olarak düzenlenmiştir. 112. maddede çocuklar için öncelikle yukarıda bahsi geçen yükümlülüklerin, kafi gelmediklerinin düşünülmesi durumunda ise çocuklara özgü hapis ve para cezasının uygulanması öngörülmüştür. Devam eden maddelerde benzer düzenlemeler “küçükler” bakımından da öngörülmüş, ayrıca yetişkinler için öngörülen “hükümün geri bırakılması”, erteleme ve şartla salıverilmeye ilişkin hususlar çocuklar ve küçükler bakımından da düzenlenmiştir. Tasarının çocuk ve küçükler hakkında müşterek hükümlerin düzenlendiği bölümünde bulunan “denetim” başlıklı 122. maddesinde, öngörülen denetimin içeriği ve uygulanma yöntemi hakkında esaslar belirlenmiştir. Buna göre: “...denetimden maksat; çocuk veya küçüğün denetim süresince kendisine nasihat veya tavsiyelerde bulunacak, yardım edecek nitelikli bir denetim görevlisinin gözetim ve idaresine tevdi edilmesidir. Mahkemece bu görev söz konusu hizmeti meslek olarak icra eden kimselere verilir. Mahkeme, gerekli niteliklere sahip olduğunu tespit ettiği gönüllü kişiler de bu hizmetle görevlendirilebilir. Mahkeme üyelerinden birini denetim görevlisi ile temas hususunda görevlendirir. Denetim görevlisi, görevlendirilen mahkeme üyesi ile sürekli olarak temasta bulunur ve onunla mutabakat halinde çocuk veya küçüğün yüküm ve taahhütlerini doyurucu biçimde yerine getirmesi hususunda çaba gösterir. Görevli, bütün imkanları sonuna kadar kullanarak çocuk veya küçüğün kanuni mümessili ve eğitiminden sorumlu olan kişilerle uyuma halinde, eğitimini destekler. Görevli, bütün kaynaklara başvurarak çocuk veya küçüğün hayat tarzı hakkında bilgi elde eder ve görevli mahkeme üyesince belirlenecek aralıklarla çocuk veya küçüğün gelişmeleri hakkında raporlar verir.”

le” değil “suç vesilesiyle” uygulanacağı özellikle vurgulanmış, tedbirin amacının bastırma(tenkil) değil, çocukta noksanı tespit edilen sorumluluk duygusunu güçlendirmek olduğu belirtilmiştir. Bkz: Erbaş(IV), a.g.m., s. 62-63.

Bir güvenlik tedbiri olarak denetimli serbestlik ve geniş anlamda denetimli serbestlik içeren yukarıdaki müesseseler 1989 tarihli tasarı esas alınarak hazırlanan ve konumuz bakımından çok farklı hükümler içermeyen 1997, 2000 ve 2003 tarihli tasarılar da benzer şekilde yer almıştır. Ancak hükmün geri bırakılması müessesesi, bu ifadeyle 2000 ve 2003 tarihli tasarılar da yer almamış, bununla birlikte 1999 ve 2002 tarihli CMUK tasarılarında *“hükmün geri bırakılması ve denetimli serbestlik”* başlığı altında önceki tasarılardaki gerekçelerle birlikte düzenlenmiştir. 2003 tarihli tasarısının 66. maddesinde diğerlerinden farklı olarak hükümlülük süresi altı ayı geçmeyen kadınlar hakkında hükmedilen cezaların *“elektronik alet”*e bağlanması suretiyle oturduğu yerde infazına ilişkin bir düzenleme öngörülerek, bir modern denetimli serbestlik aracı olarak bilinen elektronik izleme(electronic monitoring) yöntemine çok sınırlı olarak da olsa yer verilmiştir.³⁵

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız tasarılar genel olarak incelendiğinde, tasarıların tamamında cezalar ve güvenlik tedbirleri şeklinde iki izli bir yaptırım sisteminin esas alındığı görülmektedir. Denetimli serbestlik, her ne kadar bu tasarılar da kavram olarak asıl cezanın infazından sonra(kural olarak) uygulanabilen bir tür güvenlik tedbiri olarak düzenlenmiş ise de, kavramın çalışmamızda esas aldığımız geniş anlamı dikkate alındığında, tasarıların 765 sayılı TCK’dan farklı düzenlemeler içerdiğini görmek mümkündür. Ancak tasarılar da, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerine benzeyen klasik ceza hukuku yaptırımlarının yanında toplum içinde infazı ve denetimi amaçlayan yeni yaptırımların ihdas edilmesine ve bu yaptırımların yerine getirilmesini sağlayacak kurumsal bir yapının oluşturulmasına yönelik düzenlemeler bulunmadığı görülmektedir.

F. 2005 Yılında Yürürlüğe Giren Temel Ceza Mevzuatında

2005 yılında, ceza adalet sisteminin esasını teşkil eden temel kanunlar olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGİK)’un yürürlüğe girmesi ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ve 2005

³⁵ Bkz: (Erişim) <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf>, 02.02.2009.

yılına kadarki Cumhuriyet döneminde, denetimli serbestlikle benzerlik gösteren yukarıda ayrıntılarını açıkladığımız bir takım kurumlar bulunmakla birlikte, hiçbirisi modern anlamda denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildi. Bu dönemde denetimli serbestlik, bir teşkilatlanma biçimi olarak ortaya çıkmadığından ve kanunlarda bunun yeterli kanuni zemini bulunmadığından, öngörülen benzer düzenlemeler de istenildiği ölçüde uygulanamamıştır. Ancak ceza infaz kurumlarında yaşanan aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilenlerin sayısındaki fazlalık ve son yıllarda hafif suçlar işlemiş olan suçluların toplum içerisinde rehabilite edilmesinin tercih edilmesine yönelik anlayışın yaygınlaşması, hem suçlulara hem de suç mağdurlarına yardım anlayışının gelişmesi gibi nedenlerle denetimli serbestlik sisteminin kurulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu doğrultuda bir ceza adalet kurumu olarak denetimli serbestlik, uzun süren hazırlık çalışmalarından sonra, 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza mevzuatında toplum içinde infazı öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesi ile suç mağdurları ve faille yardım edilmesi amacıyla 2005 yılında yapılan düzenlemeler sayesinde ceza adalet sistemi içerisindeki yerini almıştır.

2005 yılının Haziran ayında yürürlüğe giren TCK, CMK ve CGİK'da düzenlenen adli kontrol, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, kamuya yararlı bir işte çalıştırma, cezanın koşullara bağlı ve denetimli olarak ertelenmesi, büyüklere, çocuklara, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü güvenlik tedbirleri, koşullu salıverilme, koşullu salıverilenler ile mükerrirler ve özel tehlikeli hükümlüler hakkında denetimli serbestlik tedbiri, cezanın konutta infazına ilişkin düzenlemeler, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülükler nedeniyle, bunların etkin bir şekilde uygulanabilmesine ilişkin sistemin kurulması amacıyla denetimli serbestlik hizmetlerinin yapılandırılmasına ilişkin mevzuat çalışmaları yapılmış ve bu doğrultuda hazırlanan tasarı kanunlaşarak 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu adı altında 20 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sonrasında sisteme ilişkin uygulama esaslarının belirlendiği Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği 20.12.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş, ancak süreç içerisinde, esas kanunlar-

da yapılan değişiklikler nedeniyle yönetmelik yeniden düzenlenerek 18 Nisan 2007 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış ve ilk yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

Sonuç

Günümüzde modern ve insancıl ceza siyasetinin vazgeçilmez bir sütunu konumunda olan denetimli serbestlik,³⁶ karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinden³⁷ neredeyse yüz elli yıl gecikmeyle de olsa bir kurum olarak Türk ceza adalet sistemindeki yerini alabilmiştir³⁸. Biz bu çalışmada Osmanlı Devleti döneminden başlayıp 2005 yılına kadar devam eden süreçte denetimli serbestliğin mevzuat ve uygulamadaki izlerini sürmeye çalıştık. Görüldüğü üzere denetimli serbestliğe benzer müesseseler bu süreçte hayat bulmuş ancak karşılaştırmalı hukuktaki örneklerindeki gibi bir sistem olarak öngörülüp, düzenlenmediğinden ceza adalet sistemine katkıları sınırlı olmuştur.

KAYNAKLAR

Ataç, Selcen, Probasyon Müessesesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004.

Doğan, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul 2001.

Erbaş, Coşkun, “*Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A L’epreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri III(Kısaltma: Erbaş(III))*”, Yargıtay Dergisi, C. 22, Ekim 1996, S. 4, s. 452vd.

Erbaş, Coşkun, “*Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Ser-*

³⁶ Heinz, Schöch, “*Denetimli Serbestlik Yardım ve İnsancıl Ceza Yargısı*”(Çeviren: Pınar Bacaksız), Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5-Suç Politikası, Claus Roxin’e Armağan, Seçkin Y., Ankara 2005, s. 378.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yavuz, a.g.e., s. 3- 148; Nursal-Ataç, a.g.e., s. 137-277.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yavuz, a.g.e., s. 3- 149-371; Nursal-Ataç, a.g.e., s. 277-445; Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Ankara 2007, s. 27vd.

- bestlik-Sursis Avec Mise A Lepreuve) ve Fransa'daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri IV(Kısaltma: Erbaş(IV))", Yargıtay Dergisi, C. 22, Kasım-Aralık 1996, S. 5, s. 46vd.*
- Erem, Faruk, "*Türk Ceza Kanunu'nda Emniyet Tedbirleri*", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 3, Yıl 1944, s. 365, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1822.pdf>, 15.06.2010.
- Etimolojik Sözlük, (Erişim) <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=nefy>, 19.09.2009.
- Gökçen, Ahmet, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989.
- Jescheck, Hans – SIEBER, Ulrich, *Alman Ceza Hukuku'na Giriş*, İstanbul 2007.
- Kamer, Vehbi Kadri, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Ankara 2007. KARAMAN, Abdullah, "*İslam Hukukunda Şahsa (Nefse) Kefâlet Müessesesi ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi İle Mukayesesi*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. II, Sayı 1, 1998, (Erişim) <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/234.pdf>, 11.01.2011, s. 2vd.
- Köksal, Osman, "*Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları*", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/199.pdf>, 03.11.2009, s. 283vd.
- Mengüç, Ali Rıza, *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, İstanbul 1968.
- Nuhoğlu, Ayşe, *Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri*, Ankara 1997.
- Nursal, Necati, *Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ*, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005.
- Nursal, Necati-Ataç, Selcen, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Probation)*, Ankara 2006.
- Schöch, Heinz, "*Denetimli Serbestlik Yardım ve İnsancıl Ceza Yargısı*" (Çeviren: Pınar Bacaksız), *Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku*

Serisi 5-Suç Politikası, Claus Roxin'e Armağan, Seçkin Y., Ankara 2005, s. 382vd.

Sevük, Handan Yokuş, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998.

Şahin, Neşe, "Ülkemizde Kırkdört Yıl Önce Yapılan Bir Konferansta Probasyon(Denetimli Serbestlik Sistemi) Tartışıldı", Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E. Dergi, S. 4, Nisan 2008, s. 39-43.

Taner, Tahir, Ceza Hukuku Umumi Kısım, İstanbul 1953.

Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısının Gerekçesi, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1987.

Uysal, Osman, "XIX. Yüzyılda Osmanlı'da İç güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi", Balıkesir Üniv. F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni, 2007/1, (Erişim) http://karesitarih.balikesir.edu.tr/1_XIX_yuzyil_kefalet.pdf, 11.01.2011, s. 4vd.

Yavuz, Hakan A., Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.